

Міжнародний комерційний арбітраж: арбітрабельність спорів

Монографія є науковим дослідженням, присвяченим комплексному та ґрунтовному вивченню питання арбітрабельності спорів за законодавством України та зарубіжних країн. У роботі проведено всебічний аналіз складного та багатоаспектного поняття «арбітрабельність», яке, незважаючи на стрімку популяризацію, досі не стало предметом дисертаційних робіт. У монографії визначено поняття «арбітрабельність» та запропоновано розглядати його як правове поняття, яке поєднує в собі об'єктивну та суб'єктивну арбітрабельність, визначено ознаки арбітрабельності, виділено критерії арбітрабельності, розмежовано поняття «арбітрабельність», «дійсність арбітражної угоди» та «допустимість арбітражної угоди», запропоновано процедурний алгоритм визначення арбітрабельності спорів на стадіях укладення арбітражної угоди, арбітражного або судового розгляду, виконання арбітражного рішення, запропоновано імплементацію в українське законодавство підходу іноземних держав у частині закріплення можливості викладення арбітражної угоди щодо корпоративних спорів безпосередньо в установчому документі юридичної особи.

Монографія розрахована на науковців, науково-педагогічних працівників, викладачів вищих юридичних навчальних закладів, аспірантів, студентів — здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Право», суддів, арбітрів, нотаріусів, практикуючих юристів та адвокатів, а також всіх, хто цікавиться науковими та практичними дослідженнями питань міжнародного комерційного арбітражу як альтернативного способу вирішення спору.

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

СПИРИДОНОВА Катерина Сергіївна

МІЖНАРОДНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ АРБІТРАЖ: АРБІТРАБЕЛЬНІСТЬ СПОРІВ

Монографія

ЮРІНКОМ ІНТЕР
Київ–2025

Спиридонова К. С.

С76 Міжнародний комерційний арбітраж: арбітрабельність спорів: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2025. 184 с.

ISBN 978-966-667-912-6

Монографія є науковим дослідженням, присвяченим комплексному та ґрунтовному вивченню питання арбітрабельності спорів за законодавством України та зарубіжних країн. У роботі проведено всебічний аналіз складного та багатоаспектного поняття «арбітрабельність», яке, незважаючи на стрімку популяризацію, досі не стало предметом дисертаційних робіт. У монографії визначено поняття «арбітрабельність» та запропоновано розглядати його як правове поняття, яке поєднує в собі об'єктивну та суб'єктивну арбітрабельність, визначено ознаки арбітрабельності, виділено критерії арбітрабельності, розмежовано поняття «арбітрабельність», «дійсність арбітражної угоди» та «допустимість арбітражної угоди», запропоновано процедурний алгоритм визначення арбітрабельності спорів на стадіях укладення арбітражної угоди, арбітражного або судового розгляду, виконання арбітражного рішення, запропоновано імплементацію в українське законодавство підходу іноземних держав у частині закріплення можливості викладення арбітражної угоди щодо корпоративних спорів безпосередньо в установчому документі юридичної особи.

Монографія розрахована на науковців, науково-педагогічних працівників, викладачів вищих юридичних навчальних закладів, аспірантів, студентів — здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Право», суддів, арбітрів, нотаріусів, практикуючих юристів та адвокатів, а також всіх, хто цікавиться науковими та практичними дослідженнями питань міжнародного комерційного арбітражу як альтернативного способу вирішення спору.

УДК 341.6:346(100)](02)

Видавництво «Юрінком Інтер» прагне сталого майбутнього для нашого бізнесу, наших читачів і нашої планети. Ця книга виготовлена з паперу, сертифікованого FSC® та PEFC™

ISBN 978-966-667-912-6

© Спиридонова К. С., 2025
© Юрінком Інтер, 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	4
ПЕРЕДМОВА	5
Розділ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АРБІТРАБЕЛЬНОСТІ СПОРІВ В МІЖНАРОДНОМУ КОМЕРЦІЙНОМУ АРБІТРАЖІ	
1.1. Поняття та ознаки арбітрабельності спорів	11
1.2. Види арбітрабельності спорів	34
1.3. Правові засади арбітрабельності спорів в міжнародному комерційному арбітражі	51
Розділ 2. ПОРЯДОК ВИЗНАЧЕННЯ АРБІТРАБЕЛЬНОСТІ СПОРІВ	
2.1. Умови допустимості арбітражної угоди	63
2.2. Критерії визначення арбітрабельності спорів	84
2.3. Процедура визначення арбітрабельності спорів	95
Розділ 3. ПРОБЛЕМИ АРБІТРАБЕЛЬНОСТІ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ СПОРІВ	
3.1. Проблеми арбітрабельності корпоративних спорів	105
3.2. Проблеми арбітрабельності спорів, пов'язаних із процедурою банкрутства	126
3.3. Проблеми арбітрабельності інших категорій спорів	140
ПІСЛЯМОВА	160
БІБЛІОГРАФІЯ	164
ДОДАТОК	182

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АМКУ	— Антимонопольний комітет України
ГПК України	— Господарський процесуальний кодекс України
Європейська конвенція	— Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж 1961 р.
МКАС при ТПП України	— Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України
Нью-Йоркська конвенція, Конвенція	— Нью-Йоркська конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень 1958 р.
ЦК України	— Цивільний кодекс України
ЦПК України	— Цивільний процесуальний кодекс України

ПЕРЕДМОВА

На сьогодні Україна впевнено і беззаперечно підтримує європейський вектор розвитку, що підтверджується сталими тенденціями як у внутрішній, так і в зовнішній політиці держави. Зокрема, спостерігається послідовна гармонізація національного законодавства із правом Європейського Союзу, що відображає прагнення України інтегруватися до європейського правового простору та забезпечити сумісність правових стандартів.

Одним із важливих напрямів розвитку правової системи України виступає удосконалення механізмів вирішення спорів, яке здійснюється з урахуванням світових тенденцій підвищення ролі альтернативних способів вирішення спорів (*ADR — Alternative Dispute Resolution*). Серед таких способів найбільшого поширення набули медіація, третейське (арбітражне) судочинство та міжнародний комерційний арбітраж. Сприйняття міжнародного комерційного арбітражу як ефективного способу вирішення господарських спорів суттєво зросло протягом останніх років, що призвело до збільшення кількості справ, які сторони передають на розгляд арбітражних установ.

Водночас ефективність арбітражу визначається не лише якістю арбітражного розгляду та справедливістю арбітражного рішення, але й реальною можливістю його виконання у державі, де воно підлягає визнанню та примусовому виконанню. Забезпечення ефективного арбітражного розгляду має ґрунтуватися на чіткому нормативному регулюванні та послідовній судовій практиці, зокрема в аспекті визначення арбітрабельності спорів.

Розширення повноважень арбітражних інституцій щодо розгляду справ, що виникають із господарських правовідносин, потребує глибокого теоретичного та практичного осмислення базових понять, серед яких центральним виступає поняття арбітрабельності. Це поняття покликане надати відповідь на ключове питання: чи дозволяє законодавство передати на розгляд арбітражу конкретну категорію спорів? Відповідь на це питання має принципове значення як для сторін арбітражної угоди, так і для

судів, які можуть розглядати питання про визнання чи виконання арбітражного рішення.

З огляду на світові тенденції, поняття арбітрабельності набуває дедалі більшої актуальності. У зарубіжній правовій доктрині та судовій практиці розрізняють вузький підхід до арбітрабельності, коли оцінюється виключно предмет спору, та широкий підхід, який передбачає дослідження й інших факторів, зокрема наявності чинної арбітражної угоди, її дійсності, правосуб'єктності сторін, компетенції арбітражного складу. В Україні застосування цих підходів на практиці є непослідовним і часто ґрунтується на фрагментарних правових висновках.

Зміни законодавства України у 2017 році, спрямовані на реформування процесуального законодавства, торкнулися й питання арбітрабельності окремих категорій спорів. Однак науковий інтерес до цих новел залишався обмеженим, дослідження переважно здійснювалися на рівні окремих наукових статей без цілісного узагальнення та систематизації правових підходів.

Особливого значення питання арбітрабельності набуває в умовах наявності іноземного елементу, коли в арбітражному провадженні перетинаються різні правові системи, а також у разі прогалин або колізій у законодавстві України. Ці фактори нерідко ускладнюють реалізацію арбітражних угод і створюють ризики невиконання арбітражних рішень, що, в свою чергу, негативно впливає на інвестиційний клімат та імідж України як привабливої юрисдикції для міжнародних інвесторів.

З огляду на війну та післявоєнне відновлення, коли економіка України потребує максимального залучення інвестицій, формування іміджу України як європейської, прогресивної, відкритої для бізнесу країни є одним із ключових державних пріоритетів. Тому питання удосконалення правового регулювання арбітрабельності спорів набуває особливого значення.

На сьогодні арбітрабельність в Україні залишається малодослідженою категорією, що призводить до того, що судова практика змушена орієнтуватися лише на власне розуміння цього поняття, без належної опори на ґрунтовні наукові розвідки. Така ситуація створює правову невизначеність, яка суперечить принципам передбачуваності та стабільності правозастосування. Подальше

ПЕРЕДМОВА

поглиблене наукове дослідження арбітрабельності дозволить не лише розкрити її зміст у більш широкому й вузькому розумінні, а й сформуванати методологічне підґрунтя для розроблення єдиної судової практики та вдосконалення національного законодавства.

Розділ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АРБІТРАБЕЛЬНОСТІ СПОРІВ В МІЖНАРОДНОМУ КОМЕРЦІЙНОМУ АРБІТРАЖІ

1.1. Поняття та ознаки арбітрабельності спорів

Міжнародний комерційний арбітраж є альтернативним способом вирішення комерційних спорів, що виникають між приватними особами, та щодо яких сторонам дозволяється укласти угоду про передачу такого спору не до державних судів, а до арбітражних установ.

Питання міжнародного арбітражу регулюється низкою міжнародних документів, зокрема Нью-Йоркською конвенцією про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (1958), Європейською конвенцією про зовнішньоторговий арбітраж (1961), Типовим законом ЮНСІТРАЛ про міжнародний комерційний торговий арбітраж (1985) тощо.

Проте визначення поняття «міжнародний комерційний арбітраж» жоден із зазначених документів не дає.

У законодавстві України на сьогодні також немає єдиного законодавчого визначення поняття «міжнародний комерційний арбітраж».

Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» надає визначення поняттю «арбітраж» і «комерційний», а також визначає вимоги до міжнародного елемента в спорі.

Відповідно до статті 2 вищезазначеного Закону «арбітраж» — будь-який арбітраж (третейський суд) незалежно від того, чи здійснюється він постійно діючою арбітражною установою (зокрема, МКАС при ТПП України, Морською арбітражною комісією при ТПП України) чи утворюється спеціально для розгляду певної справи. Водночас термін «комерційний» тлумачиться широко й охоплює питання, що впливають з договірних чи недоговірних відносин торгового характеру. Відносини торгового характеру включають такі угоди, не обмежуючись ними: будь-які торгові угоди про надання послуг, поставку товарів, обмін товарами або послугами; лізинг; інжиніринг; консультативні послуги, угоди про розподіл, торгове представництво; факторні операції; інвестування; купівля-продаж ліцензій; фінансування; страхування; спільні підприємства; перевезення товарів та пасажирів

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АРБІТРАБЕЛЬНОСТІ СПОРІВ В МІЖНАРОДНОМУ КОМЕРЦІЙНОМУ АРБІТРАЖІ

повітрям, морем, залізничними та автомобільними шляхами то-що¹. Варто зазначити, що визначення поняття «комерційний» є тотожним визначенню поняття «торговий», яке застосовується в Типовому законі ЮНСІТРАЛ².

Щодо такої складової поняття «міжнародний комерційний арбітраж», як «міжнародний», то в частині 2 статті 1 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» зазначено, що до міжнародного комерційного арбітражу можуть за угодою сторін передаватися:

- спори з договірних та інших цивільно-правових відносин, що виникають при здійсненні міжнародних економічних зв'язків (в тому числі, зовнішньоторговельних) за умови, що комерційне підприємство однієї сторони знаходиться за кордоном;
- спори підприємств з іноземними інвестиціями і міжнародних об'єднань та організацій, створених на території України, між собою, спори між їх учасниками, а так само їх спори з іншими суб'єктами права України;
- а також спори між адміністратором за випуском облігацій та емітентом таких облігацій та/або особами, які надають забезпечення за такими облігаціями. При цьому хоча б одна зі сторін спору є підприємством з іноземними інвестиціями.

Зазначена норма дозволяє визначити коло спорів із «іноземним елементом», які можуть бути розглянуті міжнародним комерційним арбітражним судом.

Визначення поняття «міжнародний комерційний арбітраж» також надається багатьма вченими. В. Нагнибіда зазначає, що міжнародний комерційний арбітраж є формою приватного врегулювання спору, яка, на відміну від державних судів, є міжнародно визнаною, в силу її більшої ефективності, гнучкості та конфіденційності³.

Л. Винокурова розглядає міжнародний комерційний арбітраж як спосіб вирішення спорів недержавним органом, створеним

1

¹ Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24.02.1994 року № 4002-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12>

2

² Про міжнародний торговий арбітраж: Типовий закон ЮНСІТРАЛ від 30.05.1997 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU97397>

³ Нагнибіда В. І. Механізм правозастосування при вирішенні спорів у міжнародному комерційному арбітражі: монографія. Київ: Гельветика, 2020. 492 с.

сторонами на підставі приватного договору, шляхом добровільної передачі повноважень на винесення остаточного обов'язкового рішення третій незалежній компетентній стороні (сторонам)⁴.

Ю. Притика розглядає міжнародний комерційний арбітраж як систему, яка поєднує: (1) недержавний порядок розгляду цивільно-правових спорів, ускладнених іноземним елементом, що виникають у сфері міжнародних економічних зв'язків; (2) специфіку органів і процедуру обрання арбітрів, уповноважених розглядати відповідні спори; (3) особливі правила визнання та виконання рішень, винесених недержавними арбітражними судами⁵.

О. Переверзева визначає міжнародний комерційний арбітраж як спосіб розгляду спорів із договірних та інших цивільних правових відносин, що виникають при здійсненні зовнішньоторговельних та інших видів міжнародних економічних зв'язків (між фізичними і юридичними особами) і який здійснюють недержавні арбітражні органи, що формуються з осіб, які обираються чи призначаються згідно з порядком, установленим сторонами або законом⁶.

Аналіз наведених визначить свідчить про відсутність єдиного усталеного підходу до визначення поняття «міжнародний комерційний арбітраж». Одні науковці під зазначеним поняттям розуміють відповідний механізм, другі — спосіб вирішення спорів, треті — систему.

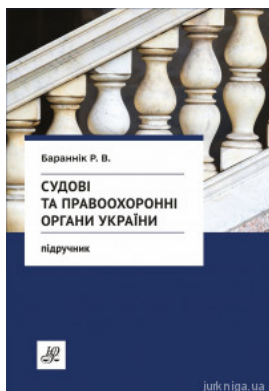
На думку авторки міжнародний комерційний арбітраж — це спосіб альтернативного вирішення спорів, який на підставі процедури, врегульованої відповідними нормативними актами та регламентами, забезпечує вирішення спорів з іноземним елементом відповідними недержавними установами в тих випадках, коли сторони прямо погодили передачу відповідного спору на розгляд до таких арбітражних установ.

⁴ Винокурова Л. Порядок розгляду спорів у міжнародному комерційному арбітражі. *Право України*. 2011. № 1. С. 79–96.

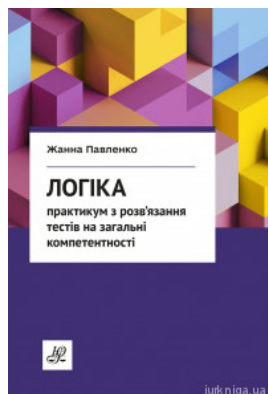
⁵ Альтернативне вирішення спорів: підруч. / за заг. ред. Ю. Д. Притики. [Кол. авторів Притика Ю. Д., Ханик-Посполітак Р. Ю., Кравцов С. О. та ін.]. Київ: ВД «Дакор», 2021. 436 с.

⁶ Переверзева О. С. Міжнародний комерційний арбітражний суд з вирішення спорів у сфері торговельного мореплавства: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.03. Київ, 2006. 173 с.

Книги, які можуть вас зацікавити

Судові та
правоохоронні органи
України. Підручник

Логіка: практикум з
розв'язання тестів на
загальні
компетентності

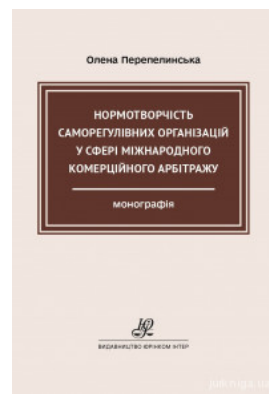
Міжнародний захист
прав людини.
Навчальний посібник
для підготовки до ЄФВВ

Адміністративне право
України. Підручник.
Юрінком Інтер

Актуальні питання
адаптації
законодавства України
до критеріїв ЄС

Нормотворчість
саморегульованих
організацій у сфері
міжнародного
комерційного
арбітражу

Перейти до галузі права
Міжнародний арбітраж

Перейти на сайт →